

Деякі аспекти звернення, діяльності та виконання рішень Європейського Суду з прав людини

Трошечко В.В., заступник начальника Головного управління юстиції у Сумській області

Підтвердженням міжнародного визнання України як правової демократичної держави став вступ країни 09.11.1995 до Ради Європи та ратифікація Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), та Протоколів до неї.

Ратифікувавши Конвенцію, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати додержання гарантованих Конвенцією прав і свобод людини.

Права та свободи, гарантовані Конвенцією, обіймають найважливіші сторони життя особи і мають соціальну, політичну, економічну спрямованість. Серед них – право на життя, свободу, особисту недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону.

Держава також визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі - Суд), який відіграє ключову роль у забезпеченні чіткого і дієвого контролю за реалізацією державами - учасниками Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та свобод людини. Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, дотримання державами-учасниками її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем.

Суд функціонує на постійній основі. Відповідно до ч. 1 ст. 32 Конвенції, юрисдикція Суду поширюється на всі питання, що стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї і які передаються йому на розгляд відповідно до:

- статті 33, коли на розгляд Суду може бути передане питання про будь-яке порушення положень Конвенції, допущене однією Договірною Стороною, за заявою іншої Договірної Сторони,

- статті 34, коли Суд приймає заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного Договірною Стороною порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї і

- статті 47, відповідно до якої Суд на запит Комітету Міністрів, може надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.

Суд знаходиться в м. Страсбург (Франція). Організація його діяльності, порядок здійснення реєстрації заяв, їх розгляду, винесення рішень установлені Конвенцією та Регламентом Суду.

Вищеперелічені суб'єкти звернення можуть звернутися до Суду, якщо вважають, що держави - сторони Конвенції порушують права чи свободи, які захищаються Конвенцією та протоколами до неї.

Суд може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію та відповідні протоколи, і які стосуються подій, що відбувалися після дати ратифікації.

Звернутися до Суду можна зі скаргами, предмет яких перебуває у сфері відповідальності суб'єкта владних повноважень (наприклад: парламенту, суду, прокуратури тощо) однієї з цих держав. Суд не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб або недержавних інституцій.

Згідно з п. 1 статті 35 Конвенції, Суд приймає заяви до розгляду лише після того, як були використані усі внутрішні засоби юридичного захисту, і лише протягом шести місяців з дати винесення остаточного рішення. Суд не розглядає заяву, яка не відповідає цим умовам прийнятності. Важливо, щоб перед зверненням до Суду були використані усі засоби судового захисту в державі, проти якої спрямована заява, які могли б призвести до усунення порушення, що є предметом оскарження. В протилежному випадку необхідно довести, що такі засоби захисту є неефективними. Це означає, що слід спочатку звернутися до національних судів, яким підсудна справа, включаючи відповідну вищу судову інстанцію, для захисту своїх прав. Крім того, використовуючи належні засоби захисту, необхідно дотримуватись національних процесуальних правил, зокрема, передбачених законодавством строків. В Україні судовими установами,

доступними для звернення до них, є суди загальної юрисдикції, очолювані Верховним Судом України. Юридичні особи для захисту прав можуть звертатися в господарські суди.

Подати заяву до Суду можна протягом шести місяців після ухвалення остаточного рішення судом або органом влади, до компетенції яких належить визначення питання, що є предметом звернення до Суду. Шестимісячний строк відраховується з моменту ознайомлення з остаточним судовим рішенням, за результатами звичайної процедури оскарження на національному рівні, або ж - у разі, якщо на думку заявника ефективний засіб юридичного захисту щодо такого порушення на національному рівні відсутній - з моменту стверджуваного порушення.

Перебіг шестимісячного строку припиняється в момент отримання Судом першого листа, в якому чітко викладено - хоча б у стислій формі - предмет заяви, або заповненого формуляру заяви. Звичайного запиту з проханням надати інформацію недостатньо, щоб зупинити перебіг шестимісячного строку.

Офіційними мовами Суду є англійська та французька, але за бажанням заявника можливо звернутися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію. На початковій стадії провадження Суд може також листуватися цією мовою. Проте, якщо Суд не визнає заяву неприйнятною на основі надісланих документів, а вирішить запропонувати Уряду висловити свою позицію щодо скарг заявника, Суд вестиме листування англійською чи французькою мовою, а заявник, за загальним правилом, повинен буде надсилати подальші зауваження англійською чи французькою мовою.

Суд приймає лише ті заяви, які надіслані поштою. Якщо заява направляється електронною поштою або факсом, обов'язково потрібно продублювати її звичайною поштою. Необхідність бути особисто присутнім у Суді для усного викладення обставин справи відсутня. Листи і документи, які надсилаються до Суду, не слід прошивати, склеювати чи скріплювати іншим чином. Усі сторінки повинні бути послідовно пронумеровані.

Згідно з положеннями правила 47 Регламенту Суду, в заяві необхідно:

- а) навести стислий виклад фактів та суть скарг;
- б) зазначити права, гарантовані Конвенцією або протоколами до неї, які, на думку заявника, були порушені;
- в) назвати національні засоби юридичного захисту, які були використані;
- г) навести перелік рішень судів (або інших державних органів) у справі, із зазначенням дати кожного рішення та органу, який його виніс, а також коротку інформацію про зміст цього рішення. До листа необхідно додати копії самих рішень (Суд не повертає надіслані йому документи, тому необхідно надсилати виключно копії, а не оригінали).

Правило 45 Регламенту Суду вимагає, щоб заява була підписана заявником або його представником.

Якщо заявник не бажає розкривати свою особу, про це необхідно зазначити в заяві до Суду та викласти причини на виправдання такого виключення. У виняткових випадках Суд може надати дозвіл на анонімність.

Усю кореспонденцію стосовно скарги необхідно надсилати за адресою: The Registrar European Court of Human Rights Council of Europe, F-67075 STRASBOURG CEDEX FRANCE - ФРАНЦІЯ.

Після отримання першого листа або формуляру заяви Секретаріат Суду надсилає відповідь з повідомленням про те, що за іменем заявника було відкрито справу, номер якої потрібно зазначити в усіх наступних листах до Суду. Надалі від Суду можуть надходити запити за додатковою інформацією, документами чи роз'ясненнями, пов'язаними із заявою.

Секретаріат Суду не надає інформації щодо законодавства держави, проти якої спрямовано заяву, а також не надає юридичних консультацій стосовно застосування або тлумачення національного права.

В інтересах заявника своєчасно і сумлінно відповідати на листи Секретаріату Суду. Будь-яка затримка з відповіддю може розцінюватися як відсутність зацікавленості у продовженні провадження в Суді, і розгляд заяви, відповідно, припиняється.

Якщо заявник вважає, що заява стосується порушення одного з прав, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї, і що всі умови прийнятності, викладені вище, дотримані,

необхідно ретельно і розбірливо заповнити формуляр заяви і повернути його до Суду в найкоротші строки та у будь-якому випадку не пізніше шести місяців з дати направлення першого листа до Секретаріату Суду. Якщо формуляр та всі необхідні документи не будуть надіслані до Секретаріату Суду до спливу вказаного строку, це буде розцінено як небажання підтримувати заяву в Суді і, відповідно, справу буде знищено.

На початковій стадії подання заяви не обов'язково мати представника, однак, якщо Суд вирішить запропонувати Уряду висловити свою позицію у справі, заявнику потрібно, за загальним правилом, мати представника, який є практикуючим юристом в одній із держав, що ратифікували Конвенцію. Представник повинен володіти однією з офіційних мов Суду (англійською або французькою). Якщо заявник бажає звернутися до Суду через адвоката або іншого представника, то необхідно додати до формуляра заяви довіреність, яка б уповноважувала його діяти від імені заявника. Представник юридичної особи (підприємства, об'єднання) або групи осіб повинен підтвердити свої юридичні повноваження представляти заявника.

Суд не може надати заявнику допомогу з оплати послуг адвоката для підготовки заяви до Суду. В подальшому, а саме після рішення Суду про направлення заяви Урядові для надання зауважень, заявник, у разі браку коштів для оплати послуг адвоката, може претендувати на отримання безкоштовної юридичної допомоги, якщо надання такої допомоги Суд визнає за необхідне для належного розгляду справи.

Процедура розгляду справи безкоштовна. Процедура розгляду справ Судом є письмовою, що не потребує особистої присутності у Суді. На адресу обов'язково буде направлено рішення, винесене Судом у його справі.

Рішення, винесене Судом, стає остаточним через три місяці від дати постановлення рішення і є обов'язковим для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції.

Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» регулюються відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Суду проти України, з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції і протоколів до неї, з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України.

Відповідно до статті 7 цього Закону протягом трьох днів від дня отримання повідомлення Суду про набуття рішенням статусу остаточного Міністерство юстиції України надсилає стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів, а також надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини рішення. Автентичність перекладу засвідчується Міністерством юстиції України. Виплата стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття рішенням статусу остаточного. У разі порушення строку, зазначеного строку, на суму відшкодування нараховується пеня.

Згідно статті 10 Закону, з метою забезпечення відновлення порушених прав Стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру, серед яких, відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції та заходи, передбачені в рішенні Суду про дружнє врегулювання.

Окрім того, з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді, вживаються заходи загального характеру.

Такими заходами є: внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики, забезпечення юридичної експертизи законопроектів, забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи, інші заходи з метою забезпечення

усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

Звернення до Суду за захистом прав людини може мати різні причини і різні наслідки. Але в будь-якому випадку мова йде про зусилля, пов'язані з відстоюванням гарантованих Конвенцією прав та свобод людини. Хоча це може бути нелегко, такі зусилля не варто зневажати.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950, Офіційний вісник України від 16.04.1998 - 1998 р., № 13, / № 32 від 23.08.2006 /, стор. 270;

2. Регламент Європейського суду з прав людини, від 04.11.1998, Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. - 2003 р., № 3;

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Закон від 23.02.2006 № 3477-IV, Офіційний вісник України від 05.04.2006 - 2006 р., № 12, стор. 16, стаття 792, код акту 35664/2006;

4. Веб-сайт Головного управління юстиції у Сумській області /<http://just.sumy.ua/>.

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми : СумДУ, 2013. — С. 66-70.